

BUHARA'DAN KONYA'YA İRFAN MİRASI

VE XIII. YÜ. MEDENİYET MERKEZİ KONYA

- II -

TRT AVAZ

BUHARA'DAN KONYA'YA İRFAN MİRASI ve
XIII. YY. MEDENİYET MERKEZİ KONYA

(II)

Koordinatör : Konya Büyükşehir Belediyesi
Selim Yücel GÜLEÇ Kültür Yayınları: **401**

Editörler :
Prof. Dr. Dilaver GÜRER ISBN: **978-605-389-344-8**
Doç Dr. İbrahim İŞİTAN
Arş. Gör. Sami BAYRAKÇI Yapım:
Arş. Gör. Yusuf BÜYÜKYILMAZ **Konya Kültür A.Ş.**

Yayın Takip:
Derya KARAKAYA

Tasarım&Grafik
Ali Rıza BÜYÜKVADİ

Aralık
2019

Hânın Huzûrunda: Kübrevî Şeyhi Alâüddevle Simnânî'nin (ö.736/1336) İlhanlı Hükümdarı Argun (1284-91) Döneminde Mistiklerle Münasebetleri

Kübra Zümrüt Orhan*

A. Alâüddevle Simnânî ve Argun Han

Kübreviyye tarikatının günümüze ulaşan şubelerinin kendisine dayandığı bir şeyh olan Alâüddevle Simnânî (ö. 736/1336), İlhanlılar döneminde, bugünkü İran topraklarında yaşamıştır. Simnânî gerek yetiştirdiği müridler gerekse yazdığı eserler vesilesiyle tasavvuf tarihinde etkili olmuş, özellikle vahdet, letâif, ricâlû'l-gayb, mânevî tecrübe gibi konularda kendisinden sonra gelen sûfileri etkilemiş bir müşşiddir. O, 659/1261 yılında İran'da yer alan Simnân şehrine bağlı Beyâbânek kasabasının Sûfiâbâd köyünde dünyaya gelmiştir. Zengin ve itibarlı bir ailenin çocuğudur. Babası Melik Şerefeddin, Argun ve Gâzân Hanlar dönemlerinde devlet işlerinde makâm ve îtibâr sâhibidir. Sarayda çeşitli vazifelerde bulunmuş, kısa bir süre Gâzân Han'ın veziri olmuştur. Simnânî'nin amcası Melik Celâleddin, Argun henüz hükümdar olmadan önce, onun hizmetine girmiş ve kısa sürede yakın adamlarından olmuş, beş yıl Argun'a vezirlik yapmıştır. Simnânî'nin dayısı Rükneddin Sâin de Argun Han'ın baş kadısı ve nedimidir.³⁵⁴ Gerek ailesinin sarayla bu kadar irtibatlı olması gerekse Simnânî'nin kendi arzu ve gayretleri onun genç yaşta devlet işlerinde vazife almasını sağlamıştır. Simnânî eserlerinde, on beş yaşındayken Argun'un hizmetine girdiğini ve on sene kadar hizmete devam ettiğini anlatmaktadır.³⁵⁵ Bu durumda onun Argun'un hizmetine girişi 674/1276 yılına

* Dr., ORCID 0000-0002-6286-0589 kubrazumrutorhan@gmail.com.

³⁵⁴ Alâüddevle Simnânî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kübra Zümrüt Orhan, Alâüddevle Simnânî ve Tasavvufi Görüşleri, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi S.B.E., Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı, (dan. Necdet Tosun), İstanbul 2016.

³⁵⁵ Örnek olarak bkz. Alâüddevle-i Simnânî, *Fethu'l-Mübîn li-Ehli'l-Yakîn, Musannefât-ı Fârsî*, (göz. geç. Necîb Mâyil-i Herevî), Tahran: İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî 1990, s. 252.

tekabül etmektedir. Bu dönemde henüz on dört yaşında olan Argun, Hükümdar Abaka'nın en büyük oğlu olarak İlhanlı şehzadesidir.

Simnânî bu yıllarda tek gayesinin Argun'a hizmet etmek olduğunu, bunu herhangi bir dünyevî karşılık beklemeden yaptığını anlatmaktadır.³⁵⁶ Kendisi Müslüman olmasına rağmen niçin Budist bir şehzadenin yakınlığını kazanmak için bu kadar gayret ettiği sorusunun cevabını bilmiyoruz. Ancak Simnânî'nin bu uğurda dinin namaz gibi emirlerini bile terk etme noktasına geldiğini görmekteyiz.³⁵⁷ Nihayet 683/1284-85 yılında Argun'un tahtı ele geçirmek maksadıyla Ahmed Teküder'le yaptığı savaşta, henüz yirmi dört yaşında olan Simnânî, Müslüman olan Teküder yerine Budist olan Argun safında savaşmayı tercih etmiştir. Argun'un bu savaş esnasında Bayezid-i Bistâmî'nin türbesini ziyaret ederek kendisine zafer vermesi için Bâyezid'le tevessülde bulunarak Allah'a dua etmesi dikkat çekicidir.³⁵⁸ Bu savaş esnasında yaşadığı mânevî bir hâl, Simnânî'nin hayatını bütünüyle değiştirmiş, gönlü mecâzî padişaha hizmetten soğuyarak hakiki padişaha hizmet arzusıyla dolmuştur.³⁵⁹ Simnânî, yaşadığı bu mânevî tecrübeden sonra rüyasında gördüğü Bâyezid-i Bistâmî'nin, rüyasında kendisini irşâd ettiğini de anlatmaktadır.³⁶⁰ Belki de Argun'un Bistâmî'nin türbesini ziyaret ederek dua etmesinde Simnânî'nin bir rolü bulunmaktadır.

Yaşadığı mânevî hâlin ardından tasavvufa meyleden Simnânî, kurtulma imkânı bulamadığından yaklaşık bir sene kadar Argun'un yanında kalmaya devam etmişse de bu süre zarfında onunla münasebetlerini asgarî seviyede tutmaya gayret etmiştir. Bu dönemde Simnânî, kılmadığı namazları kaza etmekle ve zikirle meşgul olur. Son derece az yemeye ve az uyumaya başlar. Bir müddet sonra doktorların tedavi edemediği bir hastalığa yakalanır. Bu hastalık, Argun'un yanından ayrılması için

³⁵⁶ Simnânî, *el-Urve li-Ehli'l-Halve ve'l-Celve*, (tsh. Necib Mâyil-i Herevî), Tahrân: İntişârât-ı Mevlâ 1983, s. 297; benzer ifadeler için bkz. Simnânî, *Zeynü'l-Mu'tekad li-Zeyni'l-Mu'tekid*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 5007, vr. 38^b.

³⁵⁷ Örnek olarak bkz. Simnânî, *el-Urve*, s. 297; Simnânî, *Fethu'l-Mübîn*, s. 252.

³⁵⁸ Reşidüddin Fazlullah Hemedânî, *Câmiu'l-Tevârih*, (yay. haz. Behmen Kerîmî), Tahrân: İntişârât-ı İkbâl 1362 hş., II, 793.

³⁵⁹ Simnânî, *Fethu'l-Mübîn li-Ehli'l-Yakîn*, s. 252.

³⁶⁰ *A.g.e.*, s. 252-253.

iyi bir fırsat olur. Argun'dan iyileştikten sonra geri dönmek şartıyla izin alarak memleketi Simnân'a döner.³⁶¹

Simnânî, Argun'un yanından ayrıldıktan kısa bir süre sonra iyileşmesine rağmen saraya geri dönmez. Üzerindeki resmi kıyafetleri çıkararak sâlihlerin kıyafetlerini giyer ve Ebû Tâlib Mekkî'nin *Kûtü'l-Kulûb*'unu esas alarak nefis terbiyesine başlar. Şer'î ilimlerdeki eksikliğini de fark ederek bir yandan ilim tahsiliyle bir yandan da zikir, ibadet ve nefis terbiyesiyle meşgul olur. Bir müddet sonra, Bağdat'ta bulunan Kübrevî şeyhi Nureddîn Abdurrahman İsferâyînî'nin müridlerinden Ahî Şerefuddîn Sa'dullah b. Hannûye-yi Simnânî ile tanışarak bir müddet onunla vakit geçirir. Ondan Kübrevî usulüyle zikretmeyi öğrenir. Sonra Ahî Şerefuddîn'in şeyhi olan İsferâyînî'yi merak eder. Onu ziyaret amacıyla Bağdat'a doğru yola çıkarsa da durumdan haberdar olan Argun Han peşinden adam göndererek Simnânî'yi yakalatır ve huzuruna getirterek yanında alıkoyar.³⁶²

Simnânî, kendi verdiği bilgilere göre seksen gün boyunca zorla Argun'un yanında tutulmuştur.³⁶³ İşte Simnânî'nin tebliğimize konu olan mistiklerle münasebetlerinin büyük bir kısmı, Argun'un yanında alıkondduğu bu döneme tekabül etmektedir. Bu süre zarfında Simnânî'nin Argun'un itibar ettiği mistiklerle münâzaraları olmuştur. Nitekim dinine düşkün bir Budist olan Argun, bahşî adı verilen Budist mistiklerine oldukça değer vermektedir. Öyle ki bir keresinde Hindistan'dan gelen bir bahşî'yi karşılamak üzere yaklaşık iki kilometre yürümüştür.³⁶⁴ Argun'un kendilerine verdiği ehemmiyet, çeşitli yerlerden gelen bahşîlerin çevresinde toplanmasını netice vermiştir. Argun'un yanında bu bahşîlerin yanı sıra bir de çok riyâzât çekmesi sebebiyle kendisine son derece itibar ettiği bir Yahudi âlim bulunmuştur. İşte Simnânî, bu Yahudi âlimle ve bazı bahşîlerle, yaşadıkları mânevî tecrübeler ve çeşitli dînî meseleler hususunda müzâkerelerde bulunmuştur. Simnânî, diğer mistiklerle olan münasebetlerinin tamamını, *Çihil Meclis* adlı eserde anlatmaktadır. Bu eser, Simnânî'nin

³⁶¹ Orhan, *Alâüddeve Simnânî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 36-37.

³⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan, *Alâüddeve Simnânî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 36-42.

³⁶³ Simnânî, *Fethu'l-Mübîn li-Ehli'l-Yakîn*, s. 255; Simnânî, *Risâle fî Zikri Esâmî Meşâyihî*, s. 2.

³⁶⁴ Emîr İkbâl Şâh Sistânî, *Çihil Meclis yâ Risâle-i İkbâliye*, (haz. Necîb Mâyil Herevî), Tahrân: İntişârât-ı Edîb, 1366, s. 70.

müridlerinden Emir İkbâl Şâh Sistânî'nin, şeyhinin sohbet meclislerinde anlattıklarını derlemesiyle meydana gelmiştir.³⁶⁵

Simnânî'nin diğer mistiklerle olan münasebetlerinin, onun seyr ü sülûküne önemli tesirleri olmuştur. Zira bu vesileyle kendi yaşadığı mânevî tecrübelerin benzerlerini onların da yaşadığını görerek bunların tasavvufun gayesi olmadığını anlamıştır. Ayrıca o, seyr ü sülûkü esnasında bir mertebede takılıp kalan bir müridini “Bahşî-yi Perende” adı verilen Budist mistiğe göndererek, müşkilini aşmasını ve seyr ü sülûküne devam etmesini sağlamıştır. Bu münâzaralar, Simnânî'nin Argun'a İslâm'ı tebliğ etmesi açısından da önemlidir. Yanı sıra Simnânî, bu mistiklerin hangi açılardan yanlış yolda olduklarını da anlatmaktadır. Bu tebliğde, Simnânî'nin Argun'un yanında bulunan mistiklerle olan münasebetleri ele alınarak onlardan hangi açılardan etkilendiği ve onlar karşısında nasıl bir duruş sergilediği incelenecektir.

B. Simnânî'nin Argun'un Yanındaki Mistiklerle Münasebetleri

1) Yahudi Mistikle Münâsebetleri

Simnânî, sülûkünün başında çok sayıda mânevî yolculuk (mîraç) yaptığını, Güneş'i, Ay'ı ve pek çok nuru müşâhede ettiğini, bu yüzden nefsinin kabardığını ve bu makâmı yüksek bir mertebe zannettiğini söylemektedir. Onun yaşadığı bu haller, İsferyînî'nin müridi Ahî Şerefuddin'den öğrendiği zikrin akabinde meydana gelmiştir. Simnânî, nefsinin bu kendini beğenme hâlinin Argun kendisini yakalatarak huzuruna getirdiği zamana kadar devam ettiğini söyler. Argun'un yanında alıkondduğu dönemde, hükümdarın yanında, Simnânî'yi tövbe etmeden evvel onun hizmetindeyken görmüş olan bir Yahudi âlim bulunmaktaydı. Çok riyâzet çekmiş olması sebebiyle bu Yahudi'nin Argun nezdinde büyük bir itibarı vardı.

³⁶⁵ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan, *Alâüddevle Simnânî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 122-123.

Simnânî, Argun'un otağına getirildiğinde bu Yahudi kalkarak onu selamlamaya gelir. Ancak Simnânî, o kişi Yahudi olduğu için yerinden kalkmaz ve selamına karşılık vermez. Bunun üzerine Yahudi âlim, kendisinin Allah rızası için geldiğini, Simnânî saygı gösterse de göstermese de her gün geleceğini söyleyerek bir süre Simnânî'nin yanında oturur. Sohbet esnâsında, "Ben, müşâhede ettiğim vâkıaları sana göstermek için geldim. Bu sayede benim Allah indinde bir yerim olduğunu ve amellerimin meyvesi olduğunu anlayabilirsin." der. Daha sonra elbisesinin kolundan bir defter çıkaran Yahudi, ona müşâhede ettiği vâkıaları anlatır. Simnânî, Yahudi'nin bütün vâkıalarının ve miraçlarının, kendisinin görmekle övündüğü cinsten olduğunu anlar. Bunun üzerine kendi kendine, "Bir Yahudi'nin ortak olduğu makâmdan dolayı mı böbürleniyorsun?" der. Böylece gönlünün bu böbürlenme hâlden soğuduğunu ve o hâlden kurtulduğunu ifade eder.³⁶⁶

Bu Yahudiyle olan karşılaşması neticesinde Simnânî, mânevî yolculuğunda önemli bir eşik atlamıştır. Bu vesileyle o, bir Yahudi de benzer tecrübeler yaşayabildiğine göre bu hallerin tasavvufun gayesi olamayacağını anlamıştır. Yine Müslüman olmayan biri bile bu halleri tecrübe edebiliyorsa, bu müşâhedelerin zannettiği gibi yüksek bir mertebe sahibi olduğu anlamına gelmediğini idrak etmiştir. Dolayısıyla ortada nefsinin övünmesini gerektirecek bir durum bulunmadığını, nefsinin büyük bir yanılgı içine düşerek kendisine oyun oynadığını, bu şekilde de onun esas gayesine ulaşması önünde önemli bir engel meydana getirdiğini fark etmiştir. Bu farkındalık sayesinde nefsinin bu engelini aşan Simnânî, sülûküne kaldığı yerden devam etmeye başlamıştır.

2) Bahşîlerle Münasebetleri

a) Bahşî-yi Perende'nin Simnânî'nin Seyr u Sülûküne Tesiri

Yahudi âlimle olan karşılaşması her ne kadar Simnânî'nin tasavvuf yolculuğunda bir adım atmasına vesile olmuşsa da kısa bir süre sonra nefsinde tekrar kendini beğenme ve büyülenme halleri baş göstermiştir. Bunun sebebi

³⁶⁶ Simnânî'nin Yahudi mistikle olan münasebetleri için bkz. Sistânî, *Çihil Meclis*, s. 69-70.

kendisinin, Yahudi âlimden farklı olarak nurları da müşâhede etmesidir. Nefsi bunun iyi bir şey olduğunu söyleyerek bu kez de bununla övünmeye başlamıştır. Bu hâl bir müddet devam ettikten sonra Argun, ülkesinde bulunan ve Hindistan’dan gelen bütün Bahşîlerin kendi huzuruna getirilmeden evvel memleketlerine geri dönmelerine izin verilmemesini emreder.

Ansızın Hindistan’dan bir Bahşî’nin geldiği haber verilir. Elçiler gidip büyük bir saygıyla onu alırlar, Argun da onu karşılamak için yaklaşık 2 kilometre yolu yaya olarak yürür ve onu bineğinden indirir. Bu kişi riyâzet ehli bir kimsedir ve kırk yıl sürekli halvette kalmıştır. Kendilerine “Halvetîler” adı verilen bu grubun çok katı riyazetleri vardır. Bu bahşî Argun’a; “Beni niçin getirdiniz? İşî Allah ile olan bir kimsenin sizinle ne işi olur? Senin yanında olan bu kimseler aslında bahşî değiller, onlar senin sayende mal ve itibar sahibi olmak için kaçıp geldiler.” der. Simnânî’nin ifadesiyle o bahsettiği kimseler Argun’un bahşî olduklarını düşündüğü ve defalarca ayaklarını öptüğü kimselerdir.

Bahşî-yi Perende denen bu yeni gelen Bahşî, Argun’dan yanında bulunan bahşîleri imtihan etmesi için iki soru sormasını ister. Öncelikle ilk defa halvete girip riyâzetle meşgul olan kimsenin gayb âleminde ayı, güneşi ve nurları müşâhede ettiğini söyleyen bu Bahşî, saraydaki bahşîlere böyle bir şey müşâhede edip etmediklerinin sorulmasını ister. İkinci olarak, kendisi burada oturan bir kimsenin hakikatının Hindistan veya Türkistan’da dolaşmasının nasıl mümkün olabileceğini sormasını ister. Argun bu soruları sorunca bahşîlerin bunlardan haberdar olmadığı anlaşılır. Bunun üzerine Argun’un onlara olan güveni azalır ve Bahşî-yi Perende’ye yönelir. Simnânî bunları anlatmaktaki maksadını şöyle izah eder: “Bunları anlatmaktan maksadım şudur; ondan nurların müşâhedesine dair bir bilgi edinince bundan da gönlüm soğudu ve bunun da esas olmadığını, asıl olanın başka bir şey olduğunu anladım.”³⁶⁷

Böylelikle Simnânî, içinde bulunduğu nefsin beğenme halinden kurtularak mânevî yolculuğunda bir adım daha ilerler. Ayrıca tasavvufun gayesinin çeşitli müşahedeler olmadığını bir kez daha anlar.

³⁶⁷ Simnânî’nin verdiği bu bilgiler için bkz. Sistânî, *Çihil Meclis*, s. 70.

b) Bahşî-yi Perende'nin Hikayesi

Simnânî, Bahşî-yi Perende'nin hikayesini de uzun uzun anlatmaktadır. Bu zât Hindistan'da bir şehrin padişahının oğlu iken kendisinde meydana gelen bir hâl neticesinde idari işleri bırakır. Ardından, iki yüz elli yaşında olup devamlı halvette bulunan, mânevî derecesi yüksek bir bahşinin yaşadığı bir adaya yerleşir. Burada kırk sene halvette kalır, kendisinde değişik haller meydana gelir. Bu arada kuşlarla arasında bir ünsiyet oluşur. Halvetten her çıkışında göğsüne yem döker, kuşlar da bunları yer. Bir gün doktorların tedavi edemediği bir hastalığa yakalanır. Hastalığını duyan kız kardeşi gelerek onu şehre götürür ancak hekimler hastalığına bir çare bulamaz. Sonunda et suyu içmeden iyileşemeyeceği söylenir. Ancak onların yolunda et yemek caiz olmadığından bunu kabul etmez. Bir gün kız kardeşi ona fark ettirmeden et suyu içirir. Bunun üzerine iyileşir ve yaşadığı adaya geri döner. Ancak kuşlar artık göğsünden yem yemezler. Bu durumu pîrine anlatır. O da durumun iç yüzünü öğrenmesini ister.

Neticede kardeşinin kendisine et suyu içirdiğini öğrenen Bahşî-yi Perende, günahına kefâret olması için hacca-onların haccı *Sūmenât*'tır-³⁶⁸ gider. Orada bahşilerle ve riyazât yapanlarla karşılaşır. Ona inancını sorarlar. İnancını anlattığında bunu beğenmezler ve “Senin yolun Müslümanların yoluna benziyor, Şakmûnîler'in³⁶⁹ yolu senin anlattığın yol değildir, bu Müslümanların yoludur.” derler. O zamana kadar Müslümanların adını duymamış olan Bahşî-yi Perende, “Eğer Müslümanlar bu yolun ehli iseler iyi bir topluluk olmalılar” der. Hikâyenin devamını kendisi şu şekilde anlatmaktadır:

Hac dönüşü yolda fırtına çıktı ve gemiyi Katîf³⁷⁰ ve Bahreyn sahiline attı. Şehirlerine vardığımda ilginç bir kavim gördüm. Kim olduklarını sorduğumda

³⁶⁸ *Sūmenât*: Hindistan'ın Gucerat bölgesinde bir şehir ve bu şehirdeki put mabedi. Bugünkü adı: Somrat-Patan. Ahmet Güç, “Sümeniyye”, *DİA*, c. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 132-133.

³⁶⁹ Şakmûnî, Sakyamûnî, Budizmin kurucusu olan Siddhartha Gotama'yı (Buda) ifade etmek üzere kullanılan bir tâbirdir. Bkz. Kürşat Demirci, “Hindistan”, *DİA*, c. XVIII, İstanbul 1998, s. 92-94. Dolayısıyla burada Budistlerden bahsedilmektedir.

³⁷⁰ Bugün Suudî Arabistan'da kalan bir sahil şehri. Mustafa L. Bilge, “Katîf”, *DİA*, c. XXV, İstanbul 2002, s. 44-45.

Müslümanlar dediler. Bu durumdan memnun oldum, görelim bakalım yolumun yolları olduğu söylenenler nasılmış, dedim. Âlimlerini sordum, gösterdiler. Yanlarına giderek bu sülûkten bahsettim. Kime sordumsa hiç kimsenin bu sülûkün ahvâlinden haberi yoktu. Sonra beni zorla Argun'un huzuruna götürdüler. Yolda Şiraz şehrine ulaştık, “burası muazzam bir şehir, herhalde buradakilerin bu sülûkten haberleri vardır” dedim. Ama ne kadar âlim ve âbide sorduysam hiçbirinin sülûk-i bâtından haberi yoktu. Kendi kendime: “Hayret! Senin sülûkün Müslümanların sülûkü diyorlar ama Müslümanların bu sülûkten haberi yok!” dedim.

Bunları anlatınca Simnânî'ye onun yolunun niçin Müslümanların yoluna benzediği sorulur. Simnânî şöyle der: “Onlar için Şakmûn, bizim için Peygamber Efendimiz (s.a) gibidir. O kemâle erdiğinde ona türrehân³⁷¹ yani vâsıl derler. Yollarını anlatan ve *Nûm* adını verdikleri bir kitapları vardır. Onların iddiasına göre bu kitap Allah'ın sözüdür. Putları Şakmûn sûretinde avam için yapmışlardır. Bir kimse avam derecesini geçer, ruhlar âleminde ervâh-ı Şâkmûnî ile âşinalık elde ederse, artık putlara tapması günah olur. O bahşî Argun'un yanına geldiğinde puta secde etmedi, Argun'u da puta secde etmekten men etti. Cennete, cehenneme, haşre, neşre ve hesaba inanıyordu. Allah'ın bir olduğuna da inanıyordu. Bununla birlikte onların ittihadı ve tenasühe inanmaları ve çalışan herkesin peygamberlik mertebesine ulaşabileceğine inanmaları sebebiyle küfre düşmüşlerdir. Uçan bahşî, haşre, neşre, cennete, cehenneme ve Allah'ın birliğine inandığı için ona, bu Müslümanların yoludur, diyorlardı.”³⁷²

c) Hacı Metâcî Adlı Müridini Bahşî-yi Perende'ye Göndermesi

Simnânî, kırk yıl halvetle meşgul olmuş, güzel bir hâle ulaşmış, bilgili ve fetva verme derecesinde âlim olan bir dervişi olduğunu, bu dervişin bütün bu güzel vasıflara sâhip olduğu hâlde kendisini erbaîne soktuğu bir esnada çözemediği bir müşkil ile karşılaştığını anlatmaktadır. Buna göre Hacı Metâcî'ye ruh tecellî ederek

³⁷¹ Tenâsühe inanan bahşîlerin itikadına göre insanın tekâmül basamaklarının sonuncusudur. Bkz. Sistânî, *Çihil Meclis*, s. 328-329 (yayına hazırlayanın notları).

³⁷² Bahşî-yi Perende'nin hikâyesi için bkz. Sistânî, *Çihil Meclis*, s. 82-84.

nur ile zikir öğretmiş, o da zikrin nuruyla mezkûrun zevkini tatmış ve ruhun kendisine tecellî etmesi sebebiyle onda kendini beğenme ve gurur hâlleri meydana gelmiştir. Üstelik de Hakk'ı gördüğünü zannetmiştir.

Hacı Metâcî'nin bu hâli yaşadığı esnada Simnânî de halvettedir. Müridinin bu hâlini görüp durumunun çok kötü olduğunu anlayınca hemen kalkıp onun halvethanesine gider. Onu tuhaf bir halde görünce ne gördüğünü sorar. Müridi anlatamayacağını söyleyince anlatması için ısrar eder ve sonunda müridi gördüğü şeyi anlatır. Bunun üzerine Simnânî ona gördüğünün önemli bir şey olmadığını belirtip, “zikirle meşgul ol ve bu hâli geçmek için gördüğün şeyi aklından çıkar” der ve kendi halvethanesine döner. Simnânî, olayın devamını şöyle anlatmaktadır:

“Şeytanın onun halvethânesinde olduğunu gördüm. Ardından onun, halvethanemin kapısına gelip kapıyı çalmakta olduğunu görerek kapıyı açtım. “Ben halvette oturamıyorum” dedi. Şeytan bizzat gidip ona, içinde bulunduğu makâmın çok yüce olduğuna ve şeyhinin bunu örtmek istediğine dair vesvese vermişti. O da buna kanarak hidayet lütfundan mahrum kalmış ve halvetten çıkmıştı. Ona, “Git, otur, zikret ve bu düşüncayı aklından kov, eğer bu halveti tamamlamazsan bu hâl senden hiçbir zaman gitmez” dedim. Gitti, oturdu, bir süre sonra yine kalkıp geldi. Şeytanın ona iyice musallat olduğunu anladım. Hizmetkâra, “Onu halvethanesine götür ve kapıyı kilitle” dedim. Zikirle meşgul olmasa bile halvethânesinde kalması onun için daha iyiydi. Öyle bir durumdaydı ki halvetinin otuz sekizinci gününe geldiği hâlde şeytanın tasarrufu sebebiyle bir an bile halvette kalamıyordu. Bir kişiyi de kaçmaması için abdest almaya her gidişinde onunla birlikte gitmesi üzere görevlendirdim. Bütün bu gayretlerime rağmen bir fırsatını bulup kaçtı.”

Simnânî olayın devamını da ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Özetle söyleyecek olursak Hacı Metâcî altı ay süreyle Simnânî'den uzak kaldıktan sonra bir gün çıkıp gelir. Bu arada Simnânî, daha önce Argun'un yanında görmüş olduğu Bahşî-yi Perende'nin bulundukları yere geldiğini öğrenir. Bunun üzerine gönlüne, “acaba bu Bahşî Hacı Metâcî'nin düğümünü çözebilir mi” diye bir düşünce gelir. Onun ifadesiyle bu Bahşî kâfir olmasına rağmen riyâzet sayesinde bu dervişten daha yüksek makamlara ulamıştır. Bu düşünceyle Simnânî, müridini bir tabak yemekle Bahşî-yi Perende'ye göndererek şeyhinden bahsetmeksizin ona “Bana bir

cezbe geldi, halktan uzaklaştım, bu diyarda da bir şeyh olmadığı için kendi kendime halvete girdim, orada bana, ne olduğunu bilmediğim bazı şeyler keşfolundu. Sizin bu ilmi iyi bildiğinizi duydum, benim müşkillerimi halletmenizi istiyorum.” demesini ve ardından yaşadığı hâlleri tek tek anlatarak bundan daha yüksek bir makâm olup olmadığını sormasını emreder.

Derviş, mürşidinin sözünü dinleyerek Bahşî’ye gider ve durumunu anlatır. Bunun üzerine Bahşî, bu hallerin mürşidsiz ortaya çıkmayacağını söyleyerek şeyhinin kim olduğunu sorar. Derviş şeyhinin olmadığını söyler. Bahşî ona başka ne gibi haller yaşadığını sorar, o da anlatır. Sonunda takılıp kaldığı meseleye gelir. Bahşî, onun yüce bir hâl olduğunu söyler. Bunun üzerine Hacı bundan daha yüksek bir hâl bulunup bulunmadığını sorar. Bahşî de bundan daha yüksek pek çok hâl olduğunu, bu hâllerin sınırsız olduğunu belirtir. Bahşî’den kendi yaşadığı halden daha yüksek pek çok hâl bulunduğunu öğrenen Hacı’nın içinde bulunduğu düğüm böylece çözülmüş olur.³⁷³

d) Simnânî’nin Argun’un Huzurunda Bir Bahşîyi Mağlub Etmesi

Simnânî, Bağdat yolundan çevrilip de Argun’un huzuruna getirildiğinde onun yanında bağdaş kurup oturur. Argun’un yanından ayrılmadan evvel de ona karşı cüretkâr davrandığını ve Argun’un da zaman zaman kendisine şaka yaptığını söyleyen Simnânî, bu hadiseyi şöyle anlatmaktadır: “Önce ben onun şakalarıyla meşgul olurum zannederek bana şaka yapmaya başladı. Ben murakabeye daldım ve dediklerine hiç cevap vermedim. Kolumu tutup sarstı ve cevap vermemi istedi. Hiç aldırmadım. Argun’un veziri olan amcam da otağın dışından seyretmekteydi. Korkup içeri geldi ve bana, “Ahmed, padişah seninle konuşuyor, cevap ver” dedi. Başımı kaldırıp, “Sen kendi işine bak, ben bu işleri bıraktım ve Allah’tan başka hiçbir şeyden korkmuyorum” dedim. Bu esnada Argun epey rahatsız oldu, yavaşça geri gidip yerine oturdu, gidin Bahşîleri çağırın dedi ve sustu.”

Bu emir üzerine Argun’un huzuruna bir Bahşî gelir. Argun ondan Simnânî’ye soru sormasını ister. Bahşî, Simnânî’yi küçümseyerek onun ellerinde büyüdüğünü

³⁷³ Hacı Metâcî’nin hikâyesi için bkz. Sistânî, *Çihil Meclis*, s. 79-82.

ve soru sorulmaya değmeyeceğini söyler. Argun'un ısrarı üzerine Bahşî, Kendisine Alâüddevle denen ve seni işaret ettikleri şey senin hangi uzvundur? diye sorar. "Benim tamamımdır." diye yanıtlayan Simnânî, olayın devamını şöyle anlatır: "Bahşî hayret etti. Baktım ki benimle tartışmaya giriyor ve ona cevap vermek dinen gerekli, önce kalbi kırılan Argun'un gönlünü alıp sonra konuşayım ki Argun tamamıyla Bahşî'nin yanında yer almasın diye düşündüm. Argun'a dönüp, "Pâdişahın kalbi cihanı gösteren bir ayna olsun. Eğer insafla dinlerse ben bu kadar değer verdiği Hindu'nun hiç de değerli olmadığını, kendisiyle övündüğü Şakmûnî dinini bilmediğini ve takipçisi olmadığını ispat ederim. Padişah, kendisine dua etmesi ümidiyle onu terbiye ediyor ve kendisini Allah'a yaklaştırır diye onun peşinden gidiyor. Kendisi Allah'tan uzak olan ve Şakmûnî'nin sözünü dinlemeyen bir kimsenin duasından ve peşinden gitmekten padişaha ne fayda gelir?"

Bunun üzerine Bahşî, Simnânî'ye itiraz eder ve Şakmûnî'ye muhalefet ettiğini neye dayanarak iddia ettiğini sorar. Simnânî de onların dininde yeşil bitkiye zarar veren kimseyle Allah arasındaki yolun kapandığını, bu Bahşî'nin otağı kurulurken nice bitkinin zarar gördüğünü, kendisinin de buraya gelirken nice bitkinin ayağının altında ezdiğini söyler. Yine onların inancına göre üzerine şarap dökülen toprakta biten bir bitkiyi yiyen ata binen kimsenin dinlerinden kovulduğunu söyleyerek "Miden şarapla doluyken nasıl Bahşî olabilirsin?!" der. Bu sözler üzerine Bahşî utanır ve zelil olur.

Simnânî'nin sözlerinden etkilenen Argun Han, ona yanında kalmasını istediğini, sözlerinin hoşuna gittiğini söylerse de Simnânî bu teklifi reddeder. Bunun üzerine Argun onunla yakınlarda bulunan bahçesinde yalnız görüşmek ister. Burada Simnânî'nin elini tutar, kendisi yere oturur, onu da oturtur. Bundan sonra yaşananları ve aralarında geçen konuşmayı Simnânî şöyle anlatmaktadır:

"Senin gibi birinin bâtıl bir dinin peşinden gitmesi yazık değil mi?"

"Bâtıl din hangisidir?"

"Senin Muhammedinin dini".

"Hâşâ, hak din Muhammed'in (s.a) dinidir".

“Şimdi sen, Şâkmûnî dininde bitkiyi inciten kimse için yolun kapandığını söylemedin mi?”.

“Evet, dedim”.

“Senin Muhammed’in öyle bir nizam getirmiştir ki bu nizama uymak için insanlar kan dökmeye rağbet eder ve adam öldürmek bu nizama uymanın gereklerindendir. Bir bitkinin dalının kırılmasıyla kişi için yolun kapandığı bir din bâtil oluyorsa adam öldürmeyi var sen düşün!”

“Nasıl?”

“O kendi askerlerine ‘Kâfirlerle savaşın, eğer onları öldürürseniz size cennet vardır, eğer onlar sizi öldürürse yine cennete girersiniz’ demedi mi? Bu düzen savaşa olan rağbeti arttırır ve iki taraftan da daha fazla kişi ölür.”

Tevâfuken bahçıvan da yanımızdaydı, elinde testere vardı ve bir ağacı budamakta, dallarını kesip atmaktaydı. Dedim ki: “Bu bahçıvana her sene şu kadar ücret vermiyor musun?” Evet dedi. “Niçin yeşil dalları kesip atıyor?” dedim. “Bahçıvandır, diğer dalların kuvvetlenmesi, kötü dalların içtiği suyu iyi dalların içip yapraklanması için hangi dalların kesilmesi gerektiğini bilir ve keser. Dedim ki: “Bu âlem Allah’ın bahçesidir. Muhammed (s.a.v.) de bahçıvandır. Halk da ağaçlar gibidir. Muhammed (s.a.v.) kâfirlerin kötü dallar, Müslümanların da iyi dallar olduğunu bilir. Kötü dalları keser, yâni kâfirleri öldürür, tâ ki Müslümanlar gönül huzuruyla Hakk’a kulluk etsinler. Kâfirlerin yiyip de günah işledikleri nimeti Müslümanlar yediğinde taat işlerler.

Argun bu söze hayret etti. Bana şöyle dedi: “Muhammed’in dininde Allah’a senden daha yakın olan kimse yok ki onun hakkında böyle konuşabilesin! Dedim ki: “Sen Muhammed’in dininin mukarreblerini nereden bileceksin? Bilmez misin ki ben bir an senden ayrı kalamazdım, onun mukarreblerinin kokusunu alınca, daha fazla seni görmek istemiyorum ve senden nasıl da nefret ediyorum. Onlar sana niye ilgi gösterversinler? Sen onları tahayyül bile edemezsin.” Bunun üzerine bana, “Hatırım için benim yanımda kal, gönlüm seni sevmekte, sözlerin hoşuma gitmektedir. Ne istersen veririm ve kimseyi senin yerine koymam” dedi. Dedim ki: “Yeryüzünde insanların yaşadığı kısım yirmi dört bin fersahtır, senin ülkense bin

fersahtan fazla değil. O hâlde dünyada senin gibi yirmi üç padişah ve yirmi üç ülke daha var.” “Olabilir” dedi. Dedim ki: “Eğer Allah Teâlâ, ‘Kimse seninle tartışmaya girmeksizin bu yirmi dört bin fersahı sana veriyorum, sana bin yıl da ömür veriyorum, ölünce de bunların hiç hesabını sormam ve seni cennete koyarım’ dese yine de kabul etmem, bu yolu ve onda bulduğum lezzeti terk etmem. Sen bana ne verebilirsin ki?” Bunu duyunca işin zannettiği gibi olmadığını anladı, ümidi kesti. Bu işin sonu benim izinsiz olarak oradan ayrılıp Simnân’a gelmeme vardı.³⁷⁴

Sonuç

Kübrevî şeyhi Alâüddevle Simnânî, bize, başka dinlere mensup mistiklerle olan birtakım münasebetlerinden bahsetmektedir. Tebliğde de bahsedildiği üzere bunların büyük bir kısmı onun seyr ü sülûke henüz yeni başladığı seneye tekabül etmektedir. Buna göre Simnânî, Kübrevî şeyhi İsferyîni’yi ziyaret maksadıyla yola çıkmış, ancak daha evvel uzun yıllar hizmetinde bulunduğu Argun bu ziyarete mânî olarak Simnânî’yi kendi ordusuna götürmüştür. Burada seksen gün süreyle alıkonan Simnânî, daha sonra Argun’dan izin almadan oradan ayrılarak memleketine dönmüştür. Simnânî’nin diğer mistiklerle münasebetlerinin büyük bir kısmı bu seksen günlük süre içerisinde gerçekleşmiştir.

Kendisi de bir Budist olan Argun Han, bahşî adı verilen Budist rahiplere son derece itibar etmekteydi. İlhanlı veziri Reşîdüddin Fazlullah’ın *Câmiu’t-Tevârih* adlı eserinde anlattığına göre Argun Han bahşîlere samimiyetle inanmakta ve devamlı surette onları desteklemekteydi. Ancak uzun yaşamanın sırrını çözdüğüne inandığı bir bahşînin, Argun’un da uzun bir ömre kavuşması için hazırladığı macun, onun ciddi bir hastalığa yakalanmasına sebep olmuştur. Daha sonra, hastalıktan tam kurtulamamışken başka bir bahşînin verdiği şarabı içmesiyle hastalığı tekrar nüksetmiş ve bu hastalık onun ölümüyle neticelenmiştir.³⁷⁵

Argun Han, bahşîlere samimi bir şekilde inandığından onları yakınında bulundururdu. Bahşîlerin yanı sıra, Simnânî’yi Bağdat yolundan geri çevirdiği

³⁷⁴ Simnânî’nin Argun’un huzurunda bir bahşîyi mağlup etmesi ve daha sonra Argun’la aralarında geçen konuşmalar için bkz. Sistânî, *Çihil Meclis*, s. 150-154.

³⁷⁵ Hemedânî, II, 823-825.

sırada Argun'un yanında, çok riyazet çekmesi sebebiyle itibar gören bir de Yahudi mistik bulunmaktaydı. Bu Yahudi mistik ile "Bahşî-yi Perende" lakabıyla meşhur olan bir bahşî, Simnânî'nin seyr ü sülûke yeni başladığı sıralarda karşılaştığı birtakım düğümlerin çözülmesine vesile olmuştur. Daha sonraki yıllarda Bahşî-yi Perende, Simnânî'nin Hacı Metâcî adlı müridinin takılıp kaldığı bir mertebeyi aşarak seyr ü sülûküne devam etmesinde kilit bir rol oynamıştır. Ayrıca Simnânî, Argun Han'ın huzurunda tartıştığı bir bahşîyi mağlup ederek Argun'un takdirini kazanmıştır. Simnânî, bu durumu Argun'a İslâm'ı tebliğ için bir fırsat olarak değerlendirip İslâm'ın hak din olduğunu anlatmıştır.

Sonuç olarak Simnânî'nin mânevî hayatında diğer dinlere mensup bazı mistiklerin önemli tesirleri olduğunu, hatta mânevî müşkilini aşamayan bir müridini de bu müşkilden kurtulması için bir Budist rahibe gönderdiğini görmekteyiz. Burada Simnânî'nin temel vurgusu, hak bir dine mensup olmayan kimselerin bile mânevî bakımdan bazı mertebelere yükselebilmelerinin mümkün olduğuna, dolayısıyla bu tür mânevî tecrübelerin tasavvufun esas gayesi olmadığıdır. Simnânî'nin aktardığı bu hadiseler, bu tür tecrübeler yaşayan kimselerin gurura kapılmamaları, kendilerini maksatlarına ulaşmış görmemeleri hususunda bir uyarı niteliği taşımaktadır. Simnânî bunları aktarırken İslâm'ın hak din oluşunun altını çizmekte ve diğer dinlerin hangi açılardan yanlış olduğunu da açıklamaktadır. Böyle yaparak, akıllara "Diğer dinlerin mensupları da önemli mânevî tecrübeler yaşayabildiklerine göre onların dini de hak olabilir mi?" gibi bir şüphenin gelmesine engel olmaktadır.